

M. D. H. B.

Någre Anmärkingar/

Rörande

Sködwändig-och Möjligheten

af

Betesmarkers

Förbättring i Finland/

Med Wederbörandes Tilstånd/

Under

Oeconomiae PROFESSORENS, Kongl. Swenska
Wettenskaps Academiens, och Upsala Wettenskaps

Societetens *LECTURAE*

Dr. PEHR KALMS

Inseende,

Uti et Academiskt prof utgifne och förswarade

af

JACOB UTTER

Satacundensis

ÅBO Academiens Öfre Lärosal den 4. April,

År 1759. f. m.

Åbo, Tryckt hos Directuren och Kongl. Boktr. i Stor-För-
Rendömet Finland, JACOB MERCKELL.

VIRO

Amplissimo atque longe Celeberrimo

**D_N. MAG. ALGOTHO A.
SCARIN,**

Histor. & Moraliū PROFESSORI ad Auram Aca-
demix Regio & Ordinario.

VIRO Summe Reverendo atque Amplissimo

**D_N. JACOB O
GADOLIN,**

S. S. Theol. DOCT., & Scient. Natur. PROFESSORI
Reg. & Ordinario, Reg. Acad. Scient. Membro Di-
gnissimo, Utriusque Consist. Adess. Gravissimo, Ec-
clesiæ Aboëns. Fen. Pastori longe meritissimo,
Facultatis Phil. h. t. Decano.

MÆCENATI

Lubens quidem fateor, opellam hanc, ut omni ni-
Nominum Vestrorum Celeberrimorum Illustre-
pore amplexi estis, & Beneficia, quæ apud me colloca-
us, quæ Vos prosequor, venerationis publice signifi-
arguatis, sed potius, in pignus animi summopere gra-
scutum hocce quale quale Nominibus Vestris Amplis-
oro atque obtestor. De cætero, ut per diu felicissimi viva-
nunquam, quoad vix-

CELEBERRIMORUM NOMI-

Cliens devo-

JACOBUS

VIRO

Amplissimo atque longe Celeberrimo

**D^N. MAG. HENRICO
HASSEL,**

PROFESSORI Eloquentiæ ad Academiam Aurai-
cam Regio & Ordinario.

VIRO Amplissimo atque Celeberrimo

**D^N. MAG. JOHANNI
KRAFTMAN,**

PROFESSORI Mathematicum ad Regiam Academi-
am Abœensem Extraordinario, Informatori ante-
hac Optimo, omni pietatis zelo colendo suspiciendo

BUS MAGNIS,

*ore destitutam, ita indignam esse, que splendore
tur. Per summum autem Favor, quo me nullo non tem-
stis, id certissime requirunt, ut occasionem summe isti-
cande datam non dimittam. Ne igitur arrogantie me-
rissimi ac venerabundi nunquam intermoriturum, opu-
simis dicatum, benigno vultu suscipiatis, humillimus
tis, vigeatis, floreatis, DEUM ter O. M. obsecrare
ro, ero desiturus.*

NUM VESTRORUM.

issimus,
UTTER, BOCAI

Plurimum Reverendo atque Praeclarissimo VIRO,

**D^{N.} G E O R G I O
HORNBOURG,**

Karckuenſium Paſtori Meritiſſimo, Dexterrimo, ut
ante hac Nutritio Optimo, ita omni pietate æter-
num devenerando.

Plurimum Reverendo atque Praeclarissimo VIRO,

**D^{N.} M^{AG.} J O H A N N I
LAIHIANDER,**

Paſtori in Eura Adcuratiſſimo, Laudatiſſimo Fau-
tori certiſſimo, ſumma animi obſervantia perpe-
tuum ſuſpiciendo.

Flammaram, quas in mente mea reverentia & gra-
titudinis ardentiffimas, Veſtra, Fautores Optimi,
non exigua in me collata Favoris documenta accen-
dunt, ceu ſigno certiſſimo, diſſertationi huic, ignavo
licet Marte elaboratae aditum ad Vos patere patiami-
ni, ſubmiſſe rogo. Ego, quoad vixero, fauſta quævis
Nominibus Veſtris adprecabor, permannſurus

Plurimum Reverend. NOMINUM VESTRORUM

Cultor humillimus,
IACOBUS UTTER,

Kongl. Majests
Tro Tjenare och Auditeur wid Biörneborgs Låns
Regemente til Fot,

Ädel och Högaktad
Herr **H A R A L D**
A L F T A N,

Min Gunstige Gynnare:

SÅgot på tredje Året har jag haft den lyckan, at wistas
uti Herr Auditeurens Hus, samt leda Eder Kåre och
ende Son til Dögd och Wettenskap; men, då jag
täncker på de många Wålgjärningar och den barna-rätt, som
jag derunder åtnjutit, tillsår jag gjärna, at jag wid Herr Audi-
teurens Bord alt ifrån mina barna-år uproust. Det oroar
och gör mig försagd, då jag wid noga öfwerwägande af alt
detta finner, at jag måste all åtnjuten ynnest, tillägga Herr
Auditeurens egna godhet allena, och intet den ringa möda,
jag wid Eder Kåre Sons handledande nedlagt. Dock beder
ödmjukast, då jag ej annat förmår, Herr Auditeuren tåckes
Gunstigt låta Sina mig ertedda wålgjärningar wara med et
wördnadsfullt och tackfamt sinne betalde, samt emedlertid, til en
säker pant derå, emottaga detta ohyssade pappers-kram, som är
en frugt af den tiden, jag utaf Herr Auditeurens ynnest fått
wistas wid Academien. För öfrigt skall jag aldrig uphöra,
at trågit anropa den Högsta om Eder beständiga wålgång. Så
som jag ock med wördsam Högaktning städse framleswer

Ädle och Högaktade Herr Auditeurens

Ödmjukaste tjenare,
JACOB UTTER.

*Perquam Reverendo atque
Clarissimo Viro,*

**Dn. JOHANNI
HELLENIO,**

Sacellano in Kiuckais me-
ritissimo.

*Reverendo atque Doctissimo
Viro,*

**Dn. JOHANNI
HABERFELT,**

S. Ministerii Adjuncto in
Mouhijerfvi Assiduo.

Fautoribus Aestumatissimis

Memor intensi Vestri in
me Favoris, consci-
usque simul illius, qua mens
grata ardet, pietatis, Opu-
sculum hocce leve satis, Vo-
bis sacrum esse volui. Pro
Vestra Vestrorumque om-
nigena felicitate, vota
fundere calidissima, ad ro-
gum usque non cessabo.

NOMIN. VESTRORUM

Cultor observantissimus
JACOBUS UTTER.

Erono Länsmannen,
Högvalaktad

**Herr ANDERS
WIDBERG.**

Min Högårade Käre
Morbroder.

Mitte första Academi-
ska Arbete / har jag
ej bordt undgå Eder / Min
Käre Morbroder / upoffra /
till et wedermåle af den
godhet jag ämjutit / och
prof af den tilgifwenhet,
med hwilken jag städse är

Min Högårade Käre
Morbroders

Hödmjuk: Hørsamste
tjenare,
JACOB UTTER.

J. J. 57.

När Juruwänarena uti et Land hafwa tilträckeligen föda och kläder, kan man med fog säga, det de lefwa i möjeligaste lycksalighet uti timelig mått. Bland de förnämsta wägar, som föra et folck til denne lyckans grad, äro, näst Gudsfruktan, Åkerbruket och Bostaps-skjötsefn. Dese äro sådane grenar af Landt-skjötsefn, som med hwarannan synas täfwa om företräde. Lika åldriga sluter man dem wara af Gen. 4: 2. Dock wet man, at Åkerbruket mer än sällan blifwit någon tid idkadt utom Bostaps-skjötsefn: men twärt om finne wi exempel däruppå, at många lefwat med Bostaps-skjötsefn allena, utan ringaste Åkerbruks häfd, såsom de Gamla Scyther, Se Iust. Lib. II. Cap. 2. §. 3. Så närde ock Patriarcherne sig i snerhet genom Bostapen; Så gjöra än i dag våra Lappar, samt flere folckslag både uti Asien och Africa. Här af kan man althå aftaga, at Menniskjan lefwer ock genom Bostaps-skjötsefn utan Åkerbruk: Men den för syndenes skull förbannade jorden kan ej bära någon för menniskjan matnyttig såd, med mindre Hon blifwer wäl omlagad, samt af Bostapen gjödd och upbrukad. Här af kommer fördensskull det, som ordspråket lyder, at Ang är eller kallas Återns Moder, och bör förstås genom Bostapen. Är altså Bostaps-skjötsefn en sådan del af Landt-Hushållningen, som bör winna hos oss den första och

och största åtanckan. I grund häraf hafwa ock alle gode Hushållare i vårt Land dragit försorg, at årligen skaffa tilhopa så mycket Boskapsfoder, hwarmed de kunnat öfwer den långa wintern föda någon myckenhet af Boskap, ehuru sligt hos de flåsta hårtills ej skedt med den försigtighet, som warit möjelig. Icke desto mindre hafwa ganska många ringa brodt sig om Boskapens beqvåmliga skötsel öfwer Sommaren, hwilket nogsamnt skönjes, då man ibland annat skådar deras Betesmarckers stora lågerwall, de der likwål på mångfalt sätt kunna förbättras. Då jag uti följande blad har wågat röija de tanckar, hwilka jag på resor och skogsgånger i flere Söknar här i Finland fattat om sagde Marckers förbättring, berder jag den G. E. öfwerse med min swagheth.

§. 1.

Willde jag uti den kortihet, som mine omständigheter mig föreskrifwa, wisa widden af den nytan, som Boskapen hafwer med sig, samt den wantrefnad, en elak och witräckelig och den trefnad deremot, som en god och titräckelig Betesmarck tilskyndar Boskapen, skulle sådant titräckeligen föreställa Dig, min Läsare, nödwändigheten af Betesmarckers ömare hård uti vårt Land. Aldeles o-umgängelig är Boskapen för oss, icke allenast at gjöda och upbruka Åkern, utan ock at omedelbart klåda och föda oss med. En mer än omistelig nytta hafwe wi of Kreaturen wid resors anställande, samt andra sohror och försor. Skulle en Landtman wara utan Boskap, och med spaden i handen nätter och dagar gråfwa i sin Åker, samt gjöda den, som han då kunde, och sjelf slåpa hem Brännwed och Timmer, kunde han aldrig i desse Nordliga länder beqvåmligen föda, och aldeles intet, hållst någorlunda titräckeligen, klåda och wårma sig. Sligt öde hotar vårt kära Fädernes-lands Inbyggare, der de ej besita sig, at til-

at tilböriligen nära och ansa Boskapen. En allmän Klagen föres i vårt kära Fädernes land öfver Folckbristen. Swära sjukdomar gå jemväl ofta i swang hos de så Inwånare; De lida des utom ofta hunger och nakenhet. I vårt käre Fädernesland, hållt uti Finland, är ymnig förråd på tjenlig marck til Sker, allenast Boskaps-skjöteln, såsom en grundwal för Skerbruket, först genom Ungs- och Betesmarckers förbättring, kommer i stånd. Sker detta, så är man, näst Guds Försyn, säker, det här fins Bröd, Sofwel och Kläder; Då hafwer folck en lyckeligare trefnad; Då fattar äfwen Utländningen behag at sätta sig ned i vårt land. Det är en afgörd sak, at i Finland kan med Hö omöjelligen och aldrig södas tillräckelig Boskap hela året öfver; Dertfore är det nödwändig, at wara försedd med sådane marcker, der Boskapen kan betas om Sommaren. Och som det är ganska nyttigt, at hafwa god, frisk och tillräckelig Boskap, så är det lika nödigt, at, jemte god och tillräckelig Winter-ans, hafwa godt och tillräckeligt Sommar-bete; Ty naturen wil altid hafwa sin anfnjng och sitt underhåld, så wäl om Sommaren som Winteren, om den annors skall tjena til det ändamål, han är ämnad til. Wisje wj se på Menniskjan, så finne wj, at der hon ej alla tider har en jemn skjötse, eller sådan, som naturen fordrar, så blir hon offickelig at fullgjöra den plicht, som naturen henne annors föreskrifwit, och förkorttar beklageligen sina lifsdagar. Wända wj of til Inwånarena uti det widtutsträckta och härliga Wäxtriket, se wj, at de grönstas härliga, då dem intet fattas tilbörlig näring af de fyra Elementer, och blifwa utwärtens ofskadde: Men hafwa de något af deras näring någon tid saknat, dö de bort, hwarå man hade exempel år 1757, då watnet i jorden, för den starka torckan wardt förminskadt. Det samma händer ofc ofta, då de utwärtens på något sätt blifwa ofskadde. Om de ofc icke dö strart, utan man har ännu tillfälle at ansa dem, och biuda til at bringa dem i sitt förwa
22
stånd,

stånd, så dö de ändock ofta med tiden för samma orsak; Eller
 åtminstone blifwa sällan så frodige, som de varit förr. Sam-
 malunda är det bestäffadt med Kreaturen, hvilka, då de om
 Sommaren gå swonga och toma, blifwa de kraftlöse och kincku-
 ge, samt kunna sällan med det torra Winter Fodret mera til
 sitt hull bringas. Hafwa de åter en beswärlig Wallgång, så
 de ofta Benbrott, blifwa utsträckte til Senor och Vidror. m.
 m. Felar dem tilsäckeligit och sundt watten, eller Marcken bär
 sådane Gräsarter, som för Boskapen äro skadelige, ådraga de
 sig åtskilliga anstötter och sjukdomar imwärtas; Hwad gagn må
 man då wänta af sin Boskap? Åtskilliga Boskaps-sjukor och
 krämpor kunna wäl ofta botas; men jag tycker det är bättre,
 at aldrig behöfwa någon Cur, än genom den samma hela
 något; Dertil med hafwa ock sådane Curer hårtildags mycket
 sällan lyckats. Erfarenheten har allaredan beklageligen be-
 wisa, huru Boskapens godhet måst öfweralt uti wårt Land
 årligen aftager. Samma erfarenhet wisar, at Boskapen tager
 en anseelig stöt til sin godhet, ej allenast då fodret wid slus-
 tet af Wintern blir alt för knapt och uselt; utan ock, sedan
 Boskapen sluppit ut på mulbetet, och innan de fått frihet at
 efter Höbärgningen komma i Ungarna. På de flästa ställen,
 i synnerhet när torra Somrar infalla, är Mulbetet så magert,
 at Boskapen näppeligen kan der uppehålla lifwet; Koorna sijn
 na af och gifwa ringa eller ingen mjök; Dragarena blifwa
 maktlöse, ja de lida ofta så mycket här af, at det ymniga bete
 de sedan kunna få i Ungarne, och det goda foder dem gifwes,
 sedan de kommit i Hus, ej är i stånd at återbringa dem til
 deras förra godhet. När man ock något litet estertäncker, huru
 Betesmarcken hos oss af de flästa handteras, så må man
 högeligen indra, at den kan hafwa på sig så mycket bete och
 gräs, som der finnes: Kreaturen gå derpå hela Sommaren ige-
 nom i torcka och wåta; med sina fötter trampa de i wåt wäs-
 derlek sönder gräsrotterne, hwar af de ofta måste dö ut: Deras
 ständiga

ständiga gnagande tillåta sällan eller aldrig några gräsflag at genom fröande föröka sig. Gräsarterna äro wäl til en stor del perennia, eller stå år från år af samma rot; Men Botaniska grunder och dagelig förfarenhet wisa, at de mer och mer aftaga och tijnas bort, om de ej ibland få föröka sig genom frön. Gemena folcket, som i synnerhet haft at gjöra med Boskaps-skötseln, ser det, men deras enfaldighet tillåter dem icke bruka den billiga eftertanckan, at estersinna orsaken til en slikt Boskaps-wantrefnad. Somlige af dem skämmas ock icke, til förläggande af helsosamma föreställningar, säga: Man har ju lefwat förr ock, samt haft sin utkomst, utan särdeles förbättringar och nya inrättningar; Men hwar och ens tillstånd utwisar snart, hurudan utkomst han hafwer. Som landet blir årligen mer och mer bebodt, så fordras ock mera mulbete: och har i förriga tider Mulbetet ej warit så beswärligt som nu, ty misbruket har gjort det nu til en stor del obrukbart.

§. 2.

Rogen utgör nästan på de flästa ställen hos oss den drygaste delen af Betes-Marken, under det Ungarne äro hågnade; Men hwar och en, som har gått uti Skogarne här i Finland, lärer ej kunna neka, det et sådant Skogars misbruk öfwas nästan öfwer alt, at då något wärcke hugges och afhämtas, lämnas tredje delen eller hälften, ja ofta två tredje delar och mera af trädet liggande qwar i Skogen. Då Bränn-wed och annat hugges, lämnas Skatarne och Qwistarne hijt och tijt fringswridde. Dändeligen många trån, som fåles under Löftäck och Näfwerflänings tiden, upfylla och orenda de i gräs-wäxt annors härligaste ställen. Härtill komma de många windfällen, hwilka antingen färskas af starkt wäder blifwit nedbrutne, eller först af fareden til deras stam och rötter skadde, och sedan jemwäl af lindrigt wäder, ja ock af

sig slesswe nedböjde; Med et ord: Skogen ser på mer än många ställen så ut, som wore där gjorda stora förhuggningar, nästan som man ärnat at förhindra en Fiendes framträngande; så at Boskapen med plats, och på många ställen aldeles intet kan komma fram. Det andra stället är åter sumpigt, så at Kreaturet må alt til Refbenen sumpka i öfja, och således anten wada öfwer, eller blifwa ofta faststräende. Det tredje stället, där Boskapen skall tåga fram, består af Berg och Steniga Backar. När nu Marcken är så beskaffad, med hwad beqwåmlighet skall då Boskapen gå där i Bete? Jag menar, den wil håldre låta ibland blifwa at äta, än gå i en så beswårlig och fahrlig Betes-marck. Man har ju funnit, at där Betes-marcken är i flere afdelningar, af hwilka den ena är ren och beqwåmlig at genomtåga, ehuru litet Gräs där wäxer, och den andra är upfylld med Wind- och andra Fällan, Berg och Moras, oaktadt Gräs-wårten aldrig är så ymnig, Boskapen då altid welat at den förra, och ej utan twång til den sednare. Ty då Kreaturet stiger öfwer Trån och Qwistar, domna des Ben, det får Genodrag, samt sträcker sina Sidor och Leder. Jag har sjelf ofta sedt, at då Kreaturet has stigit stigit öfwer et tråd, har det pustat, samt welat derpå stå och hwila en stund. Om sumpiga Marckers skadelighet skall fram-bättre wisas. Betesmarckens orenlighet är jemwål derföre skadelig, at Kreaturet icke kan komma undan, utan måste nödwändigst gifwa sig til rof, då det af willdjur ansättes. Det hånder wål ofta, at något Kreatur jemwål på jemna och slacka ställen blifwa af willdjur sargade, sönderslitne och upåtne; men en slikt wåda kan dock med skäl enkannerligen räknas til de förre eller orene ställen: ty de äro de samme, som gjömma Kreaturet undan för Herdarnes ögon, at det kommer således at lämnas ifrån Hjorden. Skogen är ock öfweralt bedrägelig härutinnan, hwarom mera fram-bättre. Skulle nu Skogen blifwa underqwistad, och tillika rånsad från slikt öfwanomtalte nedfall

nedfallne och såldte trån, hwilka til största delen tjena til bränn-
wed, och borde med flit dertil samlas, at til bättre behöf
spara den annors nog hos och aftinande Skogen, hwartil Ut-
länningens sorgfällighet och exempei bör och förmå, se Mag.
LITHANDERS tanckar om nödwändigheten af Skogarnes bättre
wård i Finland S. II, så förmodar man, Betesmarcken bles
we åtminstone en god del beqwämligare och säkrare.

§. 3.

Ag wil strart, efter min i sista S. gjorda lofwen något
örda om en Skogwuren Betesmarck. Den är intet
til bete så god som en öpnare Marck. Ty det är be-
kant, at plantorne suga til sig det finaste och kraftigaste af
jorden, hwilket uti skugga hwarken af Solen, Wädret eller
Nemwattn altid tröfes kunna tilböriligen tilredas; Hwarföre
alt Gräs, som i skugga upkommit och växer, gemenligen ej
finnes för Kreaturen så hälsosamt, utan understundom förors-
sakar hos dem många hastiga Anstötter och Sjukdomar. Det
är sant, at Gräset i en skuggig marck är långt mjukare och
behöfwer mindre bitas och dragas på, än det, som växer på
flacka fälten; Men erfarenheten wisar dock, at Kreaturen ofta
ej smaka så begärligt på sådant, der allenast annat på öppen
marck är at tilgå. Ty marck: Der Boskapen betes i Skogen,
om då något öppet ställe förefommer, hastwa Kreaturen gnagar
Gräset intil Rötterna; Men i tätta Skogen och wid Träd-rötter-
ne, några slags Trån undantagna, som rätt nu skall omröras,
kommer Gräset nog ofta til mogenhet, allenast det ej blifwer
nedtrampadt. I Skogarne saknar Boskapen ofta en fri luft,
som icke litet bidrager til deras ohälsa. De oändeligen många
Insecter gjöra och Boskapen stor oro i Skogen. Des utom
äro Skogarne bestwärliga at drifwa Boskapen igenom och fahr-
lige för Willdiur, ty man kan der ej se långt. Den unga
Skog

Skogen lider ock mycket genom Boskapen, emedan många wackra
 Delningar och Gården blifwa sönderbrutne och upåtne, Rötter-
 ne trampade och sargade, så at Trån derföre ofta ej kunna ernå
 den mognad, längd och tjocklek, som annors wore möjelig. Utaf
 alt detta wil jag sluta, at det wore icke allenast nyttigt, utan
 ock ganska nödigt, at Betes-marcken stode för öppen lust utan
 mycken Skog. Härtill gifwes i Finland tilfälle nog, utan at
 Skogen derigenom blir förminskad. Ty här finnes alt omkring
 ganska många sådane Marcker, af hwilka Inbyggarena nu haf-
 wa alsingen nytta. Somlige af dem bära idel Måsa; som-
 lige litet starr och Ångsull: Någre äro öfwergrödde med någon
 Ahl, Pihl, Wilde, Björck ock Gran m. m. de der likwål
 äro dels så små och torre, dels ruttne, at de ej til någon
 märckelig nytta kunna användas. Men blifwa slike ställen
 ransade ifrån deras förre odugelige wårter, och förwandlade
 til Gräs- och Hårdwall, kan Boskapen med mycket större be-
 går stilla stående där föda sig, än i Skogen här och där sam-
 la strån hela dagen, och likwål gå om astone hem swong
 och tom. Uti Skogarne finnes astven här och der större och
 mindre jämna platser af skön jordmån, hwilka med större för-
 del och båtnd kunde rödjäs, inhågnas och användas anten
 til Ång eller Betesmarck, än at låta dem stå öfwerwårta med
 Skog: Man kunde, alt efter omständigheterna, anlägga flere
 sådane i Skogen, och låta Boskapen om Sommaren beta 3.
 eller 4. dagar i hwardera, alt efter deras storlek och Boska-
 pens myckenhet, hwarom mera längre ned. Härigenom, för-
 modar jag, kunna ock åtskilliga sjukor och fahrligheter hos Bo-
 skapen förekommas. Den inwändningen, at Gräswärten är
 ymnigare i några Skogar än på flacka fälten, och at Betes-
 marcken genom Skogens afrodjande således blir förwårtrad och
 ej förbåttrad, försvinner nu af sig sielf, då jag redan wist, at
 skuggegråset icke är för Boskapen så hållsamt och begärligt.
 Ingen kan med skäl säga, at Skogen öfvergår öppna Fäl-
 ten

ten uti gråsbörd; Dock påstår jag icke heller, at alla Trån
ifrån en til Betet ämnad marck skola afrödjas, utan böra några
lämnas här och der stående, samt wisa slags Trån efter om-
ståndigheterna planteras til, til skjul för starkare Solsten och
blåswäder, samt at befordra gråswårten. Barretrån, som Gran,
Tall och Een böra der ej tolas, ty de äro en sammelplass
för Brömsar och andra Bostapen skadeliga Insecter, samt
hindra och utöda gråswårten rundt omkring sig, och i des stäl-
le befordra mågan til wårt. Jag har erfarit, at Kreaturen in-
tet älska det gräs, som växer öfwer Ek-Hågg- och Runn-
rötter: men gnaga desto närmare til Ahl, Lind, Hasel, Wi-
de och Bjhl, Fennis Kaita; förså och ej dem, som wåra
wid Björk och Asp; Hwarföre af desse sednare kan och bör
quarlämnas, eller sedermera planteras, i fall sådane Trådslag ej
tilförene på den marcken wuxit, då deras blad och skugga på
en kort tid förwandla en sårre Jordmån til bättre. Då et
starkt storm- eller urwäder upkommer, kan wäl ej Bostapen un-
der de så Tråns skjul fulleligen bärja sig; Men så gisswes icke
heller på många ställen tilfälle at göra så widlyftiga sålt, at
wadret med hela sin fart kan bryta an: Dertilmed växer jem-
wäl Skog på alla sidor omkring, så at Bostapen i sligt fall
kan gå på en sida wid Skogsbrynet, hållt wi hoppas, at den
Högste förlånar oss flera klara och lugna dagar om Sommar-
tiden, än mulna, kalla och fulla med oröder: Afwen re-
commenderes anten de af Herr Öfwerste Lieutenanten BOIJE
uti des försarna Swenska Landthushållare beskrefne skjul eller
tak och hus, eller några andra dyliga, för både större och
smärre Bostap och ungnöt, at så gå uti om hetaste tiden på
dagen, samt eljes, då oröder insalla, at derigenom förekomma
hwarjehanda annat af stark hetta eller swår wäderlet tilstån-
sande sjukdomar.

Nåstället i Finland finnes wäl flacka och öppna fiärr,
 hwilka bära något ymnigt wiså gräsarter, som kunna nå-
 gorlunda behaga kreaturen; Men jag påstår dock, at
 sådane, jemte andra sumpige marcker, äro ofta mycket skadliga
 til mulbete. Ty utom det, som i §. 2 nämndes, at hållst uti
 wåta år, samt hwar höst och wår, kan kreaturet så stuncka in,
 at man måtte dragat up, hwarigenom des lemmar icke litet brå-
 kas; så hånder ock, at så ofta boskapen går uti träck och åsja,
 fastnar wid deras ben en hop orenlighet, som förorsakar skabb
 och skor, hwilket allmänt är märkt hållst på ungnöt. Ko-
 spenarne äro samma öde underkastade. Wåtan gjör desutom
 på all boskap flöswarne miuka, så at om de komma sedan at
 gå på någon sandig, stenig eller annan stark jord, så de ofta
 sådant qwal, at de näppeligen kunna gå och stå. Widare när
 et kreatur går i wåta och åsja, trånge watnet sig understun-
 dom, utan at undergå den förwandling, som annors sker i ma-
 gen, igenom huden uti föttet, hwilket, tör hånda, kan bidra
 til swullnad, wattusot, hosta, samt allehanda förrotnelse och öp-
 ningar på kroppen: då såges åswen kreaturen så lös, så snart
 de om hösten blifwit installade, hwilket icke allenast det exem-
 pel som existerat uti suktiga såhus, utan ock då kreaturen för-
 tårt dåswigt och wått foder, tyckes intyga; men dåswigt och
 stinckande jord bår dåswigt och stinckande gräs. Man ser ock,
 at boskapen sielswa långt hållre wälja ut, at beta på hårdwall
 än på sancka ställen: hwar hushållare wet åswen, at et last hård-
 walls hö spisar åt kreaturen mera, och giffwer bättre kraft, än
 2 å 3 last starr eller på sancka Ångar och i fårr wårt foder.
 Följer förhensfull af alt detta, at det är ganska nödigt haf-
 wa en torr betesmark, då åswen boskapen får långt mera
 styrcka. I synnerhet wet hwar och en, at, om Hästar, Får
 och

och Getter ej hafwa tort mulbete, märkes wantrefnaden mer än egonstuligen.

§. 5.

Altså göra många af de i föregående §. 5. til betesmark föreslagne och nu dels söga dels aldeles infet nyttjobare mäsar, får och moras til hård- och gråswall, är på de mästa ställen ganska möjligt, lätt och ej särdeles käfsamt. Angelägenheten, at detta företages, är i föregående någorlunda wist. Detta tör icke kosta en Landtman heller mera, än de dagswårcken, som han nu, dels försummar i lättja, och dels använder til några mindre nyttiga och ofta skadeliga gjöremål, såsom Swedlehögge, hwarigenom de frodigaste skogsparkerne ödelägges, och bonden (skadan, som skogen lider oberäknad,) sålän har sitt arbete betaldt: icke heller kunna så högländta markar blifwa gjärna gråsbördige. Det är möjligt, at dese dagswårcken äro tillräckelige til berörde nu obrukbare markers förädlande; Ty den lilla och odugeliga skogen, som några af dem äro öfwergrödde med, är snart afrodjad, och anten satt i högar och upbränd, eller, som gagneligare är, hemsörd til bränse. Det förnämsta blir, at det sura och ofunda watnet astappas genom dikande; Dock låter sådant jemwäl småningom beqvämliken göra sig, häst naturliga bäckar, ehuru nu fastgrödde, utur de flästa får och mäsar utfalla. Ej heller må någon sätta större wärde på de härwid nödiga redskap, än arbetet i början förer med sig gagn. När watnet är astappadt, begynner marken efter hand förwandla sig i grås- och hårdwall, och de förra mindre nyttiga och odugeliga växterne astaga. Man kan ock, sedan watnet är utstappadt, uti lagom torcka bortsweda mäsan, då den deraf blifwande askan icke litet giöder och gör marken frugtksam. Har man lämpeligt, eller gör et rätt wahl

utas röisa af de slags höjron, som Here Oeconomiae Directeuren och Chemiae Professoren GADD uti *Diss.* om *Sinstra Ainga* Skjotsfelns hinder och *Hjelp* 2. afdeln. 46. 2c. §. 5. recom- menderat, at beså slike swedde marcker med, kan bostapen efter et år hafwa där sin föda. Alle slike marcker bestå wäl icke af samma jordmon, och följakteligen äro icke lika frugtba- re; men om de icke alle duga til ång, så tjena de dock til betesmarck: ty bostaps trampningen i rättan tid skedd, samt de i 3. §. recommenderade träns planterande, är mågtig at gjöra en dylik marck tämmelig bårande, hällst man finner, at sandmoar, der bostapen hafst sin wäg öfwer, hafwa tagit nå- got gräs. Ut wänet, som af sagde marcker bliswer utledt i stödar och elstwar, et må tilskynnda de bredewid dem belägna byar til åker och ång någon skada, har wår Höga Öfwerhet redan framsöreat genom Förbränsningen beghnt förekomma.

§. 6.

Stor olägenhet har bostapen på ätskillige ställen här i Finland derutas, at de måste gå halwa til hela da- gen om den heta sommaren utan dricka. Just derutas, menar jag, härstammar til en ganska stor del den swåra sommarstukan, den farliga bostapspesten och förstoppelsen. Wi finne at en arbetskarl, ehuru han intet salt förtärer, ej kan på något sätt båriga sig utan dricka om sommaren. Så försmäk- ras äfwen bostapen, som är hela dagen i rörelse, och faller omsider af wahnmåktighet, der den ej får dricka at swalka sig med. Man har ju sedt Creatur, hwilcka, då de uti stark sommarhetta gått något länge utan dricka, fallit knall och fall döda neder, och sålunda deraf hel hastigt störtat: koorna sijn na jämwäl otroligt af wattungbrist. När kreaturen omsider komma til waten, dricka de för hastigt, som icke litet skadar dem, och

och jemte det förra, är en tillräckelig orsak til wattu-röd-och lungfoten.
 Denna olägenhet kan med ringa möda uti wårt land förekommas, emedan på de flästa ställen finnes en myckenhet af källor, hwilka rensade och utdikade gihwa det behageligaste watten. Skulle åter någorstädes ej wara tilgång på källor, så äro dock under jordytan oändeliga wattuädror och rännilar, de der med möjelig kostnad och besvär kunna upgräwas, samt således inrättas wattungbrunnar, hwarutur Herden kan med et dertil tjenligt wärcktyg ösa uti hoar för bostapen. Sådane källor eller brunnar böra wara så många, at bostapen får dricka när den lystet, eller åtminstone 3. gånger om dagen, neml. första gången ungefär kl. 10. f. m. Sedan kl. 1. eller när hålst de wela under deras hwilo-tid, och sist kl. 4. e. m. Skulle Betesmarcken wara wät och sumpig, behöfde wäl ej kreaturen dricka så ofta, och då de sådant tarfwade, hittade de sielfwa uppå, utan at solck hade besvär med wattungbrunnars inrättande; men en sådan marck är redan i 4. §. bewist wara skadelig; Hwarjöre ingen inwändning i så måtto kan mer hafwa rum. Dertilmed, om bostapen dricka utur de sura wattungpusarne, in-dricka de sig mycken osunhet. Det är d. rödre, som mångfaldig erfarenhet wisar, ganska angelägit wid betesmarcker, 1. Ut der skaffa tillräckeligt ja öfwerflödigt watten; watten måste möta koon allestädes, som kan påminna henne när hon det behöfwer til löstning beta sommaren, hwarigenom mjölken i proportion ökas säger Herr Baron BRAUNER i sina tankar om Weter och Äng edit. 3. p. 151. 2. Ut det är friskt och helseosamt watten; rinnande- och källwatten är bäst: Der källrännilar äro, kan man så anlägga wattungdammar för bostapen, at källrännilan löper midt igenom dammen, hwarigenom watten der altid på wist sätt är rinnande. Stillastående watten tager i sommarhetta röta til sig, blir illa luktande och upfylldt med allehande insekter, hwaraf en stor del äro för bostapen mindre

tre hellsamma. Beäddarn' af dammarne böra vara lång-
sluttande och ej tvära, at ingen olycka med boskapen der kan
ske. Wid hafs kanterna böra Betesmarkerna så inrättas, at
boskapen ibland kan så dricka det salta hafsvatnet, som som-
marsiden gör dem mycket gode.

§. 7.

Ser man nu således, som desse ensaldige blad innehålla,
lägger sig winning om Betesmarkers möjliga förbät-
tring, kan uti Finland, näst Guds välsignelse, och
sedan ångarae åsven wunnit en tiltäcktligare wård, sådas dub-
belt så mycket boskap, som här nu finnes, ja mera, och
det mycket lyckeligare. All den nyttan, som i 1. §. nämns-
des, tilfaller då wisserliga landet. Dertilmed har allmogen den
lisan, at ej behöwa underhålla så många herdar, som nu nö-
digt tarwas: Ty då kan en person ha wa hela hjorden
i ögnasikte. Uti flere indelningar kan och bör betesmar-
ken då delas; hwaras följer, at, när Boskapen går nå-
gra dagar i den ena indelningen, de andra då wacker hin-
na tiltaga i gräs wårt. Swad otrolig förmon man har af be-
tesmarkens indelande i flere smärre delar, och at, då Boska-
pen betar uti den ena, de andra så wära, samt huru sådant
afdelande beqwåmligast kan ske, finnes utfört uti Herr Baron
BRAUNERS tanckar om Åker och Ång, 3. Upl. p. 149.
och följande. At just på alla orter i Finland om gårda sär-
skildt eller aflånga hwar dags betesmark för sig, tyckes vara
en kånstäm såfånga, emedan en hel sådan indelning på så stäl-
len hafwes i et ögnasikte, eller, der den ock så wore, är den
likwål på flåsta ställen genom Backar, Bdar, Skog ic. skild
ifrån de andre. I Finland behöfs ock altid en Herde jemwål
för odjurens skull, hållt den ej ännu hwpats, som dem ifrån
wårt land kan utöda, och då bör ej Herden nöta sina dagar
i lätt

i lättja, utan styra Boskapen på deras wisja wägar; Dock, der belågenheten så är, bör man anse Herr Baron BRAUNERS försök i des tankar om Åker och Ång, 3. Upl. p. 152. Något hinderligt Handtwärf bör ej tillåtas en Herde under walgången, ty sådant förhindrar honom märcka odjurens skadeliga annalkande, och gifwer tillfälle at hålla Boskapen länge inestängd uti des hwiloställe. At ej omgärda Boskaps-hwilorne, utan låta Boskapen här och där i marcken hwila, har sin nytta med sig, så i anseende dertil, at marcken då blir jemt gjödd, som ock at Boskapen får begynna äta när dem lyster. Här wore ån mycket at säga om sättet, at förbättra en betesmarck; men mina snåfwa willkor tillåta mig ej at utesöra alt, som jag wille; jag wil derjore endast med så ord nämna et och annat, som derwid bör i aftagas: Sanct betesmarck bör aldrig betas i wät wäderlek, då jorden är mycket mjuk, utan om gjörligt är, endast i stark torcka. De torraste ställen af en betesmarck kunna betas i wät wäderlek. Så mycket en hinner, bör man så laga, at en liten eller wisj del af betesmarcken hwart år får gräsfröa sig. Man bör så öfwer en wisj del hwart år de gräsfrön, som man om Wåren samlat på stallsfullor, uti och under Hästkrubbor, på Ladugåll och bottnar ic. Om jorden är Hårdwall, at, så mycket man förmår, sölja Engelska plågseden, och hålla en beständig omwärling, at lägga Åker til Ång, Ång til betesmarck, betesmarck til Åker: nåppeligen kan något så mycket bidrağa til en bårande Ång och förträffelig betesmarck, som detta med förstånd inråttadt. Om det, som i synnerhet wid betesmarcken för Jår är at i aftaga, hinner jag nu ej orda.

§. 8.

Efse äro nu, G. L. de ensaldige anmärkningar, som jag hafst tillfälle at gjöra om Betesmarckers nödiga och möjliga

jeliga förbättring i Finland. Manne hade fordrat, til des utför
och handterande et mognare snille, en större försarenhet, och
mindre snåswa wilkor; Dock försäkrar den G. E. ädelmod
mig om et blide omdöme. Emedlertid är min önskan, det den
ne delen af Landstingsförelsn, jemte andre, komme til sin möjlig
ga högd, det Allmänna samt hwar enskild til ymnig nytta! Swar
igenom och befrämjes det stora GUDs Namns Åra.

Til Herr AUCTOREN
och
RESPONDENTEN.

Swad är, min Wän, som Eder hog mån drifwa?
Swad är, som Eder så oförtruten gör,
Ut ifrigt op på Pindi trappor klistra?
Swad är, at I så drifstigt wäga tör?

Förlåt doch at jag Eder så djerst will fråga;
Jag twiflar ej, mig gifswas lär til swar;
Mån dygd ej skall och Lärdom wil'a wäga
Ej, hwar af them ej nä'n tid olönt war.

Ej äfwen det är hwar jag troget önskar;
Eder Lärdom och Eder dygd må så sin lön:
Eder Lager må, sen I den ärnådt grönsta,
Els äldren sent förtar des fågring skön:

Fördrifswas må det Moln, som mörcker gifswer
Eder lyckos Sol, som städs må lysa klar,
Els tidens längd och ändteligen drifswer,
Ej nögsamt sluc sidst alla Eder dar.

Således wälment uttradt af
J. H. H.